

spiritum, tamquam obedientissimus Filius, voluntati paternæ adimplenda totaliter intentus fuerit : *Descendi de caelo, non ut faciam voluntatem meam, sed ejus qui misit me.*

2. — Æternus Christi Genitor apud Isaiam dixerat : *Propter scelus populi mei percussi eum.* Et apud eumdem prophetam his eadem verba leguntur : *Vidimus eum despectum.* Ac proinde merito quis suspicari potuisse, Patrem in eo non amplius, sicut in Jordane et Thabor, tamquam in dilecto Filio suo sibi complacere (*Hic est Filius meus dilectus*) maxime cum ipsem Filius alta voce clamarit : *Deus, Deus meus, ut quid dereliquisti me?* Quapropter Filius necessarium esse duxit, palam facere omnibus, nihil sibi propter hoc filialis reverentiae sue diminutum esse, utpote qui tamquam Patri suum recommendabat spiritum, eudemque in manus illius resignabat.

3. — Regius propheta in persona Christi ait¹ : *Iu capite libri scriptum est de me, ut facerem voluntatem tuam. Deus meus volui.* Hunc autem librum superius, in Tractatu primo Ærarii hujus, Discursu tertio, ipsummet crucifixum esse ostendimus ; cuius prima pagina verbum *Pater* continet, siquidem prima Christi lectio, quam e crucis cathedra tradidit, hæc fuit : *Pater, dimittis ille, etc.* Idem quoque nomen *Patris* ultimum fuit, quando ait : *Pater in manus tuas, etc.* Porro primum verbum, quod ab hoc Patris Verbo, ab hac increata et incarnata Sapientia in mundo auditum fuit, teste S. Luca Evangelista, æternum suum Genitorem exprimebat. Qua de re Didacum Stellam auscultemus, hæc in verba disserentem² : « *Observa, quod primum verbum, quod Evangelista Lucas Christum pro tulisse dicit in mortali corpore, fuit : Nesciebatis, quod in his, quæ Patris mei sunt, oportet me esse?* » Sic etiam ultimum verbum fuit : *Pater, in manus tuas commend spiritum meum;* nam statim exspiravit post hæc verba, ut intelligas ab extremis media verba pendere, ad declarandam et propagandam fidem æternæ processionis sue a Patre. » Inter alias quoque accusationes, quibus ipsum in tribunali Præsidis Pilati, tamquam mortis reum, convincere nitebantur, hæc præcipua fuit, quia scilicet *Filium Dei fecit.* Similiter ideo punctum Christo, coram Caipha pontifice præsentato, propositum et discussum fuit ; cumque Salvator se *Filium Dei esse* apertis verbis declarasset, Caiphas ipsum blasphemasse existimans, vestimenta sua discidit. Cumque idem assertum diluculo matutino in pleno Concilio Synedrin ratificasset, omnes eum unanimiter ad Pilatum perduxerunt, ut mortis contra eum sententiam pronunciari curarent. Sub cruce pariter³ : *Principes sacerdotum illudentes, cum scribis et senioribus dicebant: Confidit in Deo,*

¹ Ps. XXXIX, 9. — ² DID. STELLA, in Luc. — ³ MATTH., XXVII, 9.

liberet nunc, si vult, eum, dixit enim; quia Filius Dei, sum. Merito igitur ad ultimum usque spiritum incredulis illis, se Filium Dei esse, manifestare voluit, dicendo : *Pater in manus tuas, etc.* ne ulla ratione excusare se possent.

4. — Observandum porro est, quod S. Lucas hanc expresserit circumstantiam : *Et clamans voce magna Jesus ait: Pater in manus tuas commendo spiritum meum, et hæc dicens, exspiravit.* Moxque subiungit : *Videns autem centurio, quod factum fuerat, glorificavit Deum dicens: Vere hic homo justus erat.* Imo S. Matthæus eum insuper dixisse ait⁴ : *Vere Filius Dei erat iste.* Hinc enim videmus hominem idololatrum, fide sue illam præcessisse populum, de quo regius Vates dixerat : *Notus in Iudea Deus: Facta est Iudea sanctificatio ejus;* postquam enim Christum, dum jamjam moriturus erat, alta voce audisset clamantem : *Pater in manus tuas, etc.* mox eumdem verum Dei Filium esse confessus fuit et quidem Divinitatem ejus arguere cœpit ex elatione vocis editæ in ultimo articulo mortis, divinam vero ejus filiationem ex eo apprehendit, quia scilicet Deum, qui in cœlis est, tamquam verum Patrem suum invocabat. Lucas Brugensis de Redemptore nostro ita scribit⁵ : « *Palam ostendit se mori, non violenter, quasi nequirit seipsum diutius in vita servare, sed propria voluntate; nam qui mori bundus valuit clamorem edere ingentem, valuit et a morte se servare: impossibile est enim, ut a clamore valido statim quis moriatur, siquidem morte lenta interficiatur; nam qui simul confunditur gladio, nihil mirum, illum clamare simul et mori; absque viribus autem et laterum robore, impossibile est altum clamorem edere.* » Forsitan quoque mens Centurionis illustrata fuit, ut intellegret et crederet id, quod deinceps S. Hieronymus vel quisquis alius Commentarii super Marcum auctor est, in hæc verba scripsit⁶ : « *Cum ima voce, vel sine voce morimur, qui de terra sumus. Ille vero cum exaltata voce expiravit, qui de cœlo descendit.* » Victor Antiochenus aliam hujus clamoris reddit rationem, scilicet, quod morte superior existat, utpote qui tamquam Deus, vitam et mortem in manu sua habet⁷ : « *Per hoc factum,* » inquit, « *Dominus Jesus demonstrabat, se totam vitam, mortemque suam, in libera sua potestate pos tam habuisse.* » S. Paschasius quoque super Matthæum ita scribit⁸ : « *Clamat qui ad auram post meridiem ambulat in Paradiso, clamat, inquam, ac dicit: Adam ubi es? Sed hic voce magna clamat, quod contra naturam, ut ita dicam, morientium est; unde quærendum, in quo fuerit magna Christi vox, utrum ne solummodo sonitu clamoris, an magna in mysterio.* Ubiunque in Scriptu-

¹ MATT., XXVII, 55. — ² LUC. BRUG., in Matt. — ³ S. HIERON., in Marc. — ⁴ VICT. ANT., ib. — ⁵ S. PASCH., in Matt.

« *ris sacris clamor Jesu, aut clamor Dei, aut clamor Sapientiae legitur, semper aliquod magnum et ineffabile sacramentum intelligere oportet.* » Porro Centurio paganus in momento effectus est fidelis ex auditu et visu⁹ : *Fides ex auditu.* Videns quod sic clamans exspirasset, ait : *Vere Filius Dei erat iste.* Considerans namque hanc vocis exaltationem effectum quedam esse humana fragilitate, eo præcipue tempore, quo illa in procinctu est, ut deficiat, longe superiorem; atque insuper Christum audiens dicentem : *Pater in manus tuas, etc.* ipse, utpote de numero ovium illarum existens, de quibus Pastor aëternus dixerat : *Oves meæ vocem meam audiant, subito ei fidem adhibuit: Captivavitque intellectum in obsequium fidei;* ad quod tanto facilius disponi potuit, quanto ei proprius notum erat, Redemptorem nostrum in universa Iudea, fama sapientiae, sanctitatis et virtutis hactenus clarissimum omnique humana conditione superiorem ab omnibus habitum fuisse, idque vel maxime propter miracula, quæ frequenter patrabat; sic enim et alius quidam centurio, occasione infirmitatis servi sui ad Christum accedens, eumdem plusquam hominem esse confessus fuerat, dum ait : *Domine non sum dignus, ut intres sub tectum meum: dic tantum verbum et sanabitur puer meus.* Credibile est igitur, hunc centurionem, qui dixerat : *Vere Filius Dei erat iste, nequaquam sibi persuadere potuisse, Christum, in extremo mortis articulo positum, arroganter fuisse mentitum, dum Deum Patrem suum appellans, Filium Dei se declarabat.* Cui accedit, quod idem centurio probe sciverit, Pilatum ipsum pronunciasse innocentem, tametsi metu tumultuantis illius populi eumdem condemnari; intelligebat quoque imo manu quasi palpabat, Hebraeorum malignitatem, ac proinde sine dubio intra se verisimiliter cogitabat, quod per invidiam tradidissent eum. Admiratus insuper fuerat densam tenebrarum caliginem, quæ universum mundum per trium horarum spatium obduxerat, nec non terribilem illum terre motum, scissuras petrarum, omnium denique elementorum perturbationem; atque ideo in has voces prorupit : *Vere Filius Dei erat iste.* Salmeron ait¹⁰ : « *Solent postrema verba parentis, aut sapientis alicujus, qui jam animam agit et morti est vicinus, ab stantibus magna diligentia observari, quod ut plurimum eo temporis momento, non nisi vera et solida, et quæ intus homines sentiant, loquantur, quasi jam prodeant a spiritu, omni prorsus sensu corporis destituto.* » Et ideo Christus in cruce pendens non solum in primo, sed et in ultimo verbo, cœlo, terræque manifestum facere voluit, quod tamquam verus Dei Filius et consequenter tamquam generis humani Redemptor et Salvator, ac promissus Messias mo-

reretur. Unde Lucas Brugensis ait¹¹ : « *Deum ad hæc Patrem suum esse affirmare etiam in extremo vitae spiritu constitutus pergit, mortem operans in confessione ejus, quod Dei Filium se dixerat.* »

5. — *Pater.* Salmeron inquit¹² : « *Hujus dulcissimi nominis memoria inter torturam ac poenas delectatus est.* » At vero dices fortasse : nunquid Pater erat ille, qui Christum in mortem tradiderat, qui apud Isaiam dixerat : *Propter scelus populi mei percussi eum?* Quo igitur motivo ductus, Patrem illum appellat, sibique in hoc nomine complacet, quod amorem, non vero rigorem insinuat? Respondeo, in primis certissimum esse illud divinum oraculum, quo dicitur¹³ : *Flagellat omnem filium, quem recipit; præterea perlibenter, ac sponte omnes in se assumpserat culpas et poenas, pro his nobis debitas ut divinae satisfaceret justitiae.* Et quia¹⁴ *multa sunt flagella peccatoris,* ideo nequaquam dolebat, quin potius gaudebat plurimum, quod Pater in summum beneficium nostro illum percuteret. Ac proinde percussio illa amorem et reverentiam Patri debitam nequidquam diminuit. Unde Salmeron ait¹⁵ : « *Patrem appellat, suam erga Deum pietatem omnibus testatam faciens et se non minus eum diligere, quam faciat obsequentissimus Filius erga pientissimum parentem; ut ostendat, se nec ulla tormentorum acerbitate a filii pietate et amore erga parentem suum dimoveri potuisse.* » Propter hæc igitur et alia mysteria, Deum Patris nomine appellavit.

6. — *Ait Jesus, Pater.* Auctor operis imperfecti rationem assignat, cur colestis Magister noster, principio Orationis Dominicæ, nos Deum sub patris nomine invocare docuerit, volueritque, ut diceremus : *Pater noster, qui es in cœli;* ait enim¹⁶ : « *Pater, trem se magis, quam Deum voluit dici, ut nobis magnam fiduciam daret ad petendum et spem largam ad impetrandum.* » Chrysologus quoque ait¹⁷ : « *Cum patrem postulat, multa prece filius non laborat.* » Quia igitur Christus, dum ait : *Pater in manus tuas, etc.* in procinctu erat, ut humanam redemptionem perficeret, divinam justitiam placaret, hominemque reconciliaret cum Deo, eidemque de toto rigore justitiae pro innumeris debitibus nostris per sanguinis et mortis sua pretium satisfaceret : ideo ultimam supplicationem suam ab hoc patris nomine exordiri, eamque corroborare voluit. Idipsum S. Apostolus Paulus quoque insinuare intendit, dum ad Hebraeos in hæc verba scripsit¹⁸ : « *Qui in diebus carnis sua preces, supplicationesque ad Deum, qui possit illum salvum facere a morte, cum clamore valido et lachrymis offerens, exauditus est pro sua reverentia; et*

¹ LUC. BRUG., in Luc. — ² SALM., ib. — ³ HEB., XII, 6. — ⁴ PS. XXXI, 4. — ⁵ SALM., ib. — ⁶ AUCT. IMPERFECT. — ⁷ CHRYS., S. 171. — ⁸ HEB., V, 7.

⁹ ROM., X, 47. — ¹⁰ SALM., t. X, tr. 40.

« quidem cum esset Filius Dei, etc. » Ut igitur majori cum facilitate et efficacia exaudiretur, non dixit: *Deus, Deus meus, prout antea dixerat, sed: Pater in manus tuas, etc.* Nam ut S. Augustinus ait¹: « Hoc nomine charitas excitatur. »

7. — Ait Jesus, Pater. Porro Judei coram Pilato uno ore clamaverant: *Si non esset hic malefactor, non tibi tradidissemus eum.* Similiter Christum velut caput et antesignanum latronum condemnari fecerant, ut verificaretur illud Prophete: *Cum sceleratis reputatus est.* Denique eum in indignatione Dei positum esse credebat, dicentes: *Si Filius Dei est, liberet eum.* Merito igitur Christus Deo se recommendans, Patrem illum appellavit, ut unicuique manifestum fieret, ipsum non mori tamquam tamem, qualem Judæi ipsum esse opinabantur. Unde Lucas Brugensis ait²: « Accessit, quod idecirco clamore sit usus magno, ut ab omnibus sermo ipsius intelligeretur, nec ut facinorosus, sed ut pius, Deique studiosus mori agnosceretur et pie moriendi exemplum omnibus relinquere; non enim clamorem edidit informem et rudem, sed articulate clamavit haec verba: *Pater in manus tuas, etc.* »

8. — Ait Jesus: Pater. Nimirum cœlestis Magister noster, nostrarumque animarum Salvator, his verbis docere nos voluit, quod spiritum et animam a Deo Patre nostro creatam in extremis eidem commendare, inque ipsius manus deponere debeamus: *Nunquid enim non ipse est Pater tuus, qui fecit et creavit te?* Unde et sancta illa heroina, septem filiorum Machabæorum mater, iisdem dixit: « Neque ego spiritum et animam donavi vobis et vitam, sed mundi Creator. » Et S. Augustinus ad cœlestem hunc Patrem se vertens, dicebat: « Creasti nos Domine ad te. » Sancta quoque Mater Ecclesia quotidie in Completorio haec verba dici ordinavit: *In manus tuas Domine, commendabo spiritum meum.* Cui enim majori cum sollicitudine et fiducia animam nostram recommendare poterimus, quam Deo Patri nostro, qui illam creavit, eandemque sanguinis Filii sui pretio redemit, et sanctificavit? Cajetanus super illa verba: *In manus tuas etc.* ita scribit: « Humano more divinam custodiā significat, similitudine manuum; solemus enim de positum commendantes charum, in manus proprias amici consignare. » Ac proinde cum pretiosorem non habeamus thesaurum anima nostra (*Habemus thesaurum istum in vasis fictilibus*) Deus autem optimus sit noster amicus, et Pater noster (*Nunquid non ipse est Pater tuus*) nulli alteri hunc thesaurum melius recommendare possumus, quam ipsi. « Nemo enim nisi stultus, » inquit Salmeron, « commendat rem charam, et pretiosam alicui,

¹ S. AUG., s. 2 de Ser. Dom. in Monte. — ² LUC. BRU., in Matt. — ³ DEUT., XXXII, 6. — ⁴ II MACH., VII, 21. — ⁵ CAJET., in Luc. — ⁶ II COR., IV, 7. — ⁷ SALM., ib.

« nisi virtute et sapientia prædictus sit, ut illam servare queat, et nisi honestate et fidelitate præ tet in servando: proinde stultissimi sunt, qui se, vel sua hominibus committunt, de quibus Spiritus S. ait: *Nolite confidere in principibus, neque in filiis hominum, in quibus non est salus. Maledic tus homo, qui confidit in homine, et ponit etc.* Quomodo custodire poterunt spiritum nostrum qui nequeunt corpora sua, aut bona fortunæ ad tempus custodire? Deinde et si maxime potentes essent ad servandum, sunt tamen infideles, et mendaces; ideo beati, qui totam spem suam in uno Deo collocant, et cum Paulo dicunt: *Scio qui credidi, et certus sum, quia potens est depositum tuum meum servire in illum diem.* » Lucas Brugensis finem, ob quem Redemptor noster spiritum suum Patri recommendavit, exponens, inquit¹: « Voluit Dominus Jesus pie moriendi exemplum hic nobis relinquere, ne ut bestiæ, aut ut homines atque moriamur; sed persuasi animam nobis esse immortalem, quæ victura sit etiam mortuo corpore, commendamus eam Dei benicitati, ut servetur, tum a malis spiritibus tum a suppli cies futuri sæculi et tandem aliquando corpori beate restituatur. » Ad idem quoque intentum persuadendum formari potest efficax argumentum: Si enim Christus animam suam, quæ a primo instanti, quo creata, et sacratissimæ humanitati suæ unita fuit, beatifica fruebatur visione ab eaque inseparabilis erat²: *Qui adhæret Domino unus spiritus est cum eo* (tam enixe recommendavit, quanto magis unusquisque nostrum animam suam cœlesti huic Patri recommendare debet, qui illam creavit? Idque non solum, quandiu in mari hujus vitæ a tot tempestatum procellis agitatur, verum etiam et multo magis, quando tempus adest, ut suum agatur in portum, et revertatur pulvis in terram suam, unde erat ut ait Ecclesiastes³ et spiritus redeat ad Deum, qui dedit illum. Præterea non sine mysterio Salvator dixit: *In manus tuas etc.* Potuisse quidem dicere: *Commendo tibi spiritum meum;* manuum tamen mentionem facere voluit, ut nobis insinuaret, quanto cnam fructu animas nostras Patri recommendemus. Etenim ut Sapiens ait⁴: *Longitudo dierum, et anni vita in dextera ejus, et in sinistra illius divitiae, et gloria.* De hisce manibus pariter dicitur⁵: *Justorum animæ in manu Dei sunt, et non tanget illos tormentum mortis.* In hisce manibus omnis reperitur securitas, quia non rapiet eas quisquam de manu mea, ait Christus⁶. Imo sola harum manuum umbra ad salvandos nos abunde sufficit, teste Isaia, qui ait⁷: *In umbra manus, suæ protexit me, et posuit me quasi sagittam electam.*

¹ LUC. BRUG., in Luc. — ² II COR., VI, 17. — ³ ECCL., XII, 7. — ⁴ PROV., III, 16. — ⁵ ID., III, 1. — ⁶ JOAN., X, 28. — ⁷ ISA., XLIX, 2.

DISCURSUS XXII.

MULTA TANGUNTUR MYSTERIA, OB QUÆ CHRISTUS SPIRITUM SUUM IN MANUS PATRIS RECOMMENDAVIT.

IDEA SERMONIS. — 1. Afferuntur aliae considerationes hujus commendationis spiritus Christi in manus Patris. — 2. Magnum solatum ex hoc verbo capere possunt morientes. — 3. Christus illis verbis declaravit extremam confidentiam erga Deum Patrem. — 5. Per spiritum Patri recommendatum intelligi potest preium redemptionis humanae. — 6. Christus Patri obtulit gratissimum et perfectissimum sacrificium. — 7. Christus his verbis Patri suo commendavit nos et totam Ecclesiam suam. — 8. Docemur in hac commendatione quid nobis in fine vitæ sit agendum. — 9. Continuatio ejusdem materiae et documenti.

Jesus ait: *Pater, in manus tuas commendabo spiritum meum.* Luc., XXIII, 46.

1. — Praeter adducta in praecedenti discursu ultimi hujus verbi a Redemptore in cruce prolati mysteria multæ aliae supersunt a sacris expositoribus pie traditæ considerationes. Et quidem Cajetanus hæc verba in tempore futuro legit, scilicet: « Commendabo seu deponam spiritum meum. Per hoc enim significat commendationem depositi resumendi, id est, futuri temporis, et significat ad litteram certitudinem suæ resurrectionis. » Idem eodem in loco unicam Christi prærogativam fuisse dicit, quod scilicet circa futurum animæ suæ statum certitudinaliter sibi promittere potuerit; ac proinde tanta cum libertate fuerit locutus. En verba illius: « Asserere futuram depositionem in morte, proprium fuit Christo; quilibet enim mortiens potest dicere in præsenti: In manus tuas commendabo, sed non potest asserere: Commendo, quia nescit, quid futurum post mortem sit de spiritu suo. Et rursum, quilibet alias moriens desinit per mortem esse ipsem, ac per hoc non potest assere, quod ipsem deponet spiritum suum in manus alterius: Christus autem solus per mortem non desiit esse ipsem, quoniam hypostasis eadem perseveravit post mortem, et propterea solus potuit vere dicere: Commendabo spiritum meum. »

2. — *In manus tuas etc.* Salmeron Christum hoc loquendi modo nobis insignem quamdam insinuare voluisse dicit prærogativam, qua animæ electæ deinceps gavisuræ erant, scilicet, quod jam non amplius in sinum Abrahæ, prout saeculis superioribus fieri consueverat, sed in manus Dei, sive in Paradisum cœlestem transferendæ, et collocandæ essent: ita enim scribit²: « Quo verbo indicavit,

¹ CAJET., in Luc. — ² SALM., t. X, tr. 40.

« olim spiritus justorum ad inferos descendere solitos jam vero post Christi mortem, in manus Domini redi, et commendari. » Lanspergius in homilia quadam idem punctum tangit, dum ait: « Bene quidem in manus Patris tradit spiritum: ante enim Christi mortem in manum inferi reciebant omnes animæ, nunc vero per ipsius mortem in manu Dei sunt justorum animæ. Sic etenim non se solum, sed omnes nos in sua morte vivificatos Patri commendat; sumus enim omnes ejus membra, juxta illud Apostoli: *Omnes unum estis in Christo Jesu.* » Didacus Stella in Lucam scribens, eamdem hisce verbis tradit observationem: « Declarare voluit, quod ex eo tempore Sanctorum animæ in manus Dei ascendunt; nam prius ab inferis omnium animæ tenebantur, donec venit, qui captivis redemptionem prædi cavit. Non tamen hæc loquitur, quasi quid timeat animæ sue. »

3. — *In manus tuas commendabo spiritum meum.* Enimvero quia timeri poterat, ne quispiam erga Christum maligne affectus, suspicaretur Christum, ob extremam Passionis suæ acerbitudinem, erga Patrem, a quo eamdem provenire sciebat (propter scelus populi mei percussi eum) exasperatum fuisse quod verba illa paulo ante prolatæ subindicare videbantur. « Quando ait: *Deus, Deus meus, ut quid dereliquisti me,* inquit Salmeron, commendavit spiritum, ut doceat se, cum dixit, *ut qui dereliqueris me?* nullo motu diffidentiæ adductum ea verba dixisse; quare singularem suam in Patrem confidentiam in extremo mortis articulo declaravit. » Præterea Deum Patris nomine invocavit, ut idem Salmeron observat quia « qui olim duodecim natus annos, contestatus fuerat coram parentibus suis, oportere ipsum in his quæ Patris sunt, assidue esse, totumque vitæ cursum in negotiis paternis explendis perpetuo tenore duxerat, merito hanc vitam mortalem exacturus, ut responderent novissima primis invocavit Patrem. » Denique Deum sub titulo Patris invocavit, ut nobis insinueret, quod licet a Patre secundum totum rigorem justitiæ paternis pro nostris peccatis castigatus fuerat, ob id tamen ne minimum gradum amoris, et reverentiae erga Patrem remiserat. Unde Angelus de Pas ait: « Ut confunderet eos, quis dicebant: *Deus dereliquit eum non est salus ipsi in Deo salutari ejus;* ideo dum loquuntur mendacum, Psalmum inchoat: *In te Domine speravi, non confundar in æternum,* qui hisce verbis terminatur: *In manus tuas commendabo spiritum meum.* »

4. — *In manus tuas commendabo spiritum meum.* Didacus Stella, Christi in hac sanctissimi Spiritus sui in manus paternas recommendatione, admirata

¹ LANS., h. 55 de Pass. — ² DID. STELL., in Luc. — ³ ANG. DE PAS., in Luc. — ⁴ PS., XXX, 6.

tur magnificentiam, dicens. « Vide Christi Salvatori nostri magnificentiam. In vita sua magnificus fuit, ita et in morte, nihil enim sibi retinuit, sed aliis omnia donavit. Nam Petro Ecclesiam dedit, Joanni Matrem suam charissimam, Patri dedit animam suam pretiosissimam, latroni dedit radisum, Nicodemo et Joseph dedit corpus prium, nobis omnibus dedit suam carnem sacra tissimum, et pretiosissimum sanguinem in cibum ethis qui eum crucifixerunt, vestimenta.» Simillem considerationem Salmeron non sub metaphora donationis, seu testamenti his verbis adducit: « De omnibus bonis suis testatus fuerat; Apostolis pacem legaverat, crucifixoribus veniam, latroni paradisum, Joanni Matrem commendaverat, ac Matrem Joannem, vestes militibus divisione et sorte distribuenda reliquerat: solum supererat de spiritu suo disponere, atque hunc jure magno Patri suo fideliter in depositum servandum, et suo tempore repetendum, et reddendum commendavit.»

5. — *In manus tuas commendabo spiritum meum.* Nonnulli per hunc spiritum, humanæ redemptionis pretium sive sanguinis sui lytrum, vel mortem, per separationem animæ a corpore consummatam, intelligunt: quem proinde spiritum Christum Patri recommendasse dicunt, ut per illum omnia humani generis debita aboleret, efficeretque, ut ad universalem applicaretur salutem, ne Redemptionis suæ merita inutilia remanerent. Salmeron hanc phrasin loquendi; *In manus tuas, etc.* observans inquit: « Dupliciter potest accipi: primo pro eo, quod est in potestate et arbitrio alterius se constituisse, ut is cui res commendatur, agat de ea, prout ei visum fuerit; deinde commendatur aliquid in manus alterius, quod ejus custodie et protectione committitur.» Ambobus vero hisce modis Filius passionis sue pretium, suorumque meritoum thesaurum Patri commendavit; tum ut de eo pro suo beneplacito disposeret, tum ut apud ipsum optime custoditus remaneret: « Patrem Deum exorat, ait Angelus de Pas¹, « præsentielamore, ut passionem suam opus Patris ostenderet.» Merito autem passionem suam velut opus æterni Patri sui agnoscebat, non solum quia ipsum ad patiendum iu mundum miserat, verum etiam quia per illam divinam suam adimpleverat voluntatem; unde apud Psalmistam ait: « In capite libri scriptum est de me, ut facerem voluntatem tuam. Deus meus volui et legem tuam in medio cordis mei.»

6. — *In manus tuas commendabo spiritum meum.* Pro hujus verbi intelligentia, considerandus est textus quidam Apostoli, in Epistola ad Hebreos, ubi Filium Dei his verbis æternum Patrem suum alloquenter introducit: *Ingrediens mundum, dicit:*

¹ SALM., ib. — ² ID., ib. — ³ ANG. DE PAS, ib. — ⁴ PS. XXXIX, 8. — ⁵ HEB., X, 5.

*Hostiam, et oblationem noluisti, corpus autem aptasti mihi: holocausta pro peccato non tibi placerunt, tunc dixi: Ecce venio: In capite libri etc. Postquam enim Christus in terram missus fuit, æternus Pater sacrificia, et holocausta antiquæ legis, id est, animalia pro peccatorum expiatione oblata, quodam modo, ut ita dicam, nauseare cœpit, quia umbræ erant et figuræ cruentæ illius holocausti, quod ipse met Dei Filius de semetipsum in ara crucis oblaturus erat; ac proinde, ut hoc tanto esse æterno Patri acceptius, majoremque spiraret odoris fragrantiam; non solum corpus, sed una cum illo animam quoque et spiritum, per separationem utriusque, quam voluntarie subibat, offerre voluit, mortem ultro citroque acceptando; ac proinde dixit: *Commendo spiritum meum, et hæc dicens exspiravit.* O sacrificium Deo acceptissimum! *Spiritus contribulatus cor contritum, et humiliatum Deus non despicias.* In aliis sacrificiis pars una oblationis victimæ immolabatur Deo, altera vero in beneficium cedebat sacerdotum, et offerentium; at vero sacrificium perfectissimum, id est, holocaustum, totaliter in divinæ Majestatis honorem et gloriam consumebatur. Porro Christus hactenus corpus et sanguinem in peccatorum nostrorum expiationem, sacrificii loco obtulerat: at vero ut oblatio isthæ perfectissimum fieret holocaustum, insuper animam et spiritum Deo offerre voluit.*

7. — *In manus tuas etc.* Sacri Doctores in hoc unanimiter consentiunt, quod Redemptor noster in hac oratione non tam se, quam nos patrocinio et tutelæ Patris committere, et commendare voluerit. Unde B. Laurentius Justinianus in persona Christi ita loquitur²: « Ne in hac ultima hora constituti, quos mihi dedisti, formident se deseriri, audiant clamantem me, et se agnoscent in me, atque orationem istam me fudisse pro se, sane intelligendo, non dubitant; dico: *In manus tuas commendabo spiritum meum.* Spiritum utique meum in manus tuas commendabo, non tantum quem gero ut homo, sed quem at Mediator, et Redemptor acquisivi mihi, Meum plane dixerim spiritum, membra mea: Ecclesiam meam, sponsam meam, quam patiendo pro illa, meam facio, hanc spiritum meum nuncupo.» Nec mirum est, quod Redemptor noster tam sollicite, tantoque cum fervore Ecclesiam suam Patri recommendari; si quidem eandem per sanguinis sui effusionem, quam tunc actualiter faciebat, sibi acquisivit, teste Apostolo, dicente³: *Posuit vos Deus regere Ecclesiam Dei, quam acquisivit sanguine suo.* Porro haec B. Laurentii doctrina optime consonat cum eo, quod Simon de Cassia in hæc verba scribit⁴: « In altiora vehitur animus, cum legimus Christum spiritum, seu animam Patri commendasse, quia nulla ei

¹ PS. L, 19. — ² B. LAUR. JUST., de Triumph. Christi agon. — ³ ACT. AP., XX, 25. — ⁴ SIM. DE CASS., I. XIII.

« dominabatur adversitas, quem nulla gravabat iniquitas, et quod agebat, aut dicebat ad seipsum. « et pro se ipso, non erat necessitas, sed voluntas; « ac per hoc magnum latet in hac commendatione secretum. Erant quippe in anima Christi, per omnia unita Deitati, inscriptæ tota notitia omnes animæ de suo sanguine redimendæ, quas ut animam suam ad gloriam dirigebat; pro quibus in lachrymis et clamore valido exauditus est pro sua reverentia, quas suam animam Patri commendans, in ipsa omnes Patri altissimo commendavit.» Lucas Brugensis ut hanc animarum electarum, per suam passionem redemptarum, exprimeret commendationem, et oblationem, hac uititur similitudine, inquiens⁵: « Omnia fidelium animas, quas ut spolia ex hostibus accepta, ducit suas, uno quasi fasciculo complexas, paternæ committit curæ, ut simul cum sua serventur, et egressæ corporibus, recta ascendant in manus Patris, ad beatam visionem Dei.» Victor Antiochenus super Marcum quasi idipsum his verbis scribit: « Hæc quoque Christi commendatio in animarum nostrarum commodum cedebat, quippe quas ille a corpore, quod inhabitaverant, absolu tas, quasi quoddam depositum in Dei viventis manus ea oratione tradebat.» S. Athanasius contra Arianos, de humana natura ab Unigenito verbo suscepta, disserens, hanc eandem doctrinam ante omnes alias his verbis insinuat⁶: « Cum in cruce dixit: *Pater in manus tuas commendabo spiritum meum,* in eo omnes homines apud Patrem depontit ac commendat per ipsum et in ipso vivificantos membra enim illius sumus, et multa ista membra unum corpus sunt, quod ipsum est ipsa Ecclesia, quemadmodum Apostolus Galatis scribit: *Vos omnes non nisi unum estis in Christo Jesu: omnes igitur in se Deo commendat.*» S. Bernardinus Si monis de Cassia consecrata doctrinam, ait: « Supereminens charitas Christi cum omnem salvandam animam, suam animam faciebat, reor quidem pia fide, hoc caput pro corpore exorasse. Caput vero et corpus personam faciunt unam, cuius est anima una: hoc igitur sensu orat, velut corporis Ecclesiae cum ipso capite Christo esset anima una, ut amoris ejus vehementia, unionis charitatis, et fidei sacramento, mystice dicat Christus Patri de spiritibus omnibus sibi adhaerentibus in veritate, quasi de spiritu uno, Commendo spiritum meum secundum Apost., I, Cor. vi: *Qui adhaeret Deo, unus spiritus est cum eo.* Velut schedula quedam rationalis, et viva, omnes prædestinatos scriptos habens, anima Christi fuit commendata Patri, ut non pro continentente fuerit oratio facta, quia jam salvus erat, comprehensor enim fuerat a conceptionis ins-

¹ LUC. BRUG., in Luc. — ² VICT. ANTILOC., in Marc. — ³ ATHAN., ib. — ⁴ S. BERN., t. I, s. 55, a. 1.

« tanti) sed pro contentis emittebatur, ut passionis suæ et mortis meritum obtinerent.»

8. — *In manus tuas commendabo spiritum meum.* Cum omnis Christi actio, nostra sit instructio, per hanc spiritus in manus paternas commendationem. Christus nobis insinuare voluit, in periculis temptationum certaminibus, quæ in fine peregrinationis, seu vitæ nostræ vehementiora esse solent, ad Deum nobis toto corde recurrendum esse. « Tunc Pater vocandus est,» inquit Hugo Cardinalis⁷, tunc ei filiali amore medullitus adhærendum est, potissimum est ei spiritus commendandus.» Et Salmeron ait⁸: « Ne quisquam justus, et sanctus putaret se tutum ac securum a dæmons, qui insidiatur calcaneo vitæ hominis, spiritum suum Patri commendavit. Referhistoria scholastica ex Bedæ sententia, Satanam super brachium sinistrum stetisse crucis, observantem diligenter, an in eum aliquod jus habere posset, et an aliquam maculam in eo inveniret; nec inde recessit, donec spiritum Christus reddidit. In capite quarto S. Lucae legitur, quod cum Christus Satanam in deserto, et monte iterum iterumque repulisset⁹, consummata omni tentatione, diabolus recesserit ab illo, usque ad tempus: id est, ut Glossa declarat, usque ad passionem et mortem ejus; tunc enim reversus est, fortunam suam tentaturus, licet Christus apertis verbis protestatus fuisset dicens: *Venit princeps mundi hujus, et in me non habet quidquam.* Albertus Magnus Christum in hac spiritus sui commendatione dicere voluisse inquit¹⁰: *Commendo spiritum meum, in eo omnes homines apud Patrem depositas, quasi quoddam depositum in Dei viventis manus ea oratione tradebat.*» S. Athanasius contra Arianos, de humana natura ab Unigenito verbo suscepta, disserens, hanc eandem doctrinam ante omnes alias his verbis insinuat¹¹: « Cum in cruce dixit: *Pater in manus tuas commendabo spiritum meum,* in eo omnes homines apud Patrem depositas, quasi quoddam depositum in Dei viventis manus ea oratione tradebat.

S. Bernardinus verborum Redemptoris, quæ in passione sua protulit, accuratissimus interpres, querit, inquiens¹²: « Quid est, quod ille coæternus, et consubstantialis Patri Filius, animam suam ita manifeste in manus Patris commendabat, cui non minus commendata esset, etiam si hoc, non dixisset? In Evangelio Joannis habemus, quod cum Dominus Jesus suscitatetus esset Lazarum, dixit: *Gratias tibi Pater ago, quia me semper auidis; sed propter astantes dixi, ut ipsi credant, quia*

¹ HUGO CARD., in Matt. — ² SALM., ib. — ³ LUC., IV, 3. — ⁴ ALB. MAG., in Luc. — ⁵ S. BERN., ib. — ⁶ IDEM, c. 15 de Pass.